

IN MEMORIAM HENK VAN STIPHOUT

De wijsheid van Henk van Stiphout

Bij de begrafenis van Henk van Stiphout, die op 6 september op 61-jarige leeftijd overleed, werden verschillende kanten van zijn werk en persoonlijkheid belicht. 'Een bruggenbouwer', noemde C. van Lede hem, namens de vele ondernemingen waaraan hij als (werknemers)commissaris verbonden was. 'Een tegendraads denker', zei Felix Rottenberg namens de Partij van de Arbeid en namens de Wiardi Beckman Stichting, waarvoor Van Stiphout zich, als directeur (1968-1974) en later nog vele jaren als lid van de redactieraad van S&D, zo sterk heeft ingezet.

Het lijken twee tegenstrijdige waarnemingen, maar dat zijn ze in dit geval niet. Van Stiphout's open, 'bemiddelende' instelling stond niet los van de standpunten die hij innam. En dat die standpunten soms een tegendraads karakter aannamen, lag niet zo zeer aan hem, als wel aan een (politieke) omgeving die zelf vaak sneller en veelvuldiger van mening verandert dan ze zelf beseft. Een korte impressie van zijn wetenschappelijk werk moge dat verduidelijken.

In Van Stiphout's geschriften valt gemakkelijk een leidend thema te herkennen. Als socioloog werd hij gefascineerd door de complexiteit van de moderne samenleving en de dilemma's die daaruit voor het maatschappelijk en politiek handelen voortvloeien. Hoe de verschillende sferen en regimes die een dyna-

mische, complexe maatschappij kenmerken, zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen – zonder al te hoge verwachtingen te koesteren over de maakbaarheid van de maatschappij als geheel?

In het bijzonder ging het hem daarbij om de spanning tussen planning en democratie. 'In onze maatschappij', schreef hij in 1975 in het wbs-rapport *Gelijkwaardigheid* (waarmee hij het gelijkheids-project van de wbs afrondde), 'ligt een groot spanningsveld tussen de noodzaak tot een planmatig, centraal geleid beleid met de bureaucratische uitrusting van dien én de behoefte aan zeggenschap aan de voet van de samenleving.'

Deze spanning tussen planning en democratie heeft, zo betoogde Van Stiphout, lang niet alleen betrekking op de verhouding tussen overheid en burger, of tussen overheden onderling. Ze duikt ook op bij het streven naar vergaande democratisering van het bedrijfsleven ('arbeiderszelfbestuur') enerzijds, en anderzijds naar politieke beïnvloeding van de economie (inkomenspolitiek). Ze betreft ook 'de beheersing en normering van de consumptie (die) juist door de ontwikkeling van technieken van marktbeheersing aanzienlijk zijn toegenomen.' (S&D, augustus/september 1975)

De samenleving is veel ingewikkelder geworden, zo hield de wbs-directeur zijn partijgenoten herhaaldelijk voor. Dat plaatst de politiek voor 'buitengewoon ongemakkelijke keuzen.' Geen wonder dat hij als voorzitter van de Beginselfprogramma-commissie van de PvdA

(een functie die hij tot zijn vertrek in 1975 naar de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid bekleedde) voorstelde 'de partij te confronteren met een verscheidenheid aan ontwikkelingsmogelijkheden en toekomstprojecties'.

Deze nadruk op complexiteit en op de ingewikkelde afwegingen waarvoor de politiek staat, deed Van Stiphout mild-sceptisch staan tegenover radicale maatschappijhervorming. Ook hij onderging uiteraard de invloed van de jaren zeventig ('de tijd (werkt) in het voordeel van socialistische opvattingen over bodembeheer, regulering der investeringen en de prioriteitstelling van collectieve versus particuliere bestedingen', stelde hij in 1971, tamelijk optimistisch, vast), maar vanaf zijn aantreden als wbs-directeur heeft hij de stelling betrokken dat men, om de samenleving te hervormen, 'de wereld niet geheel uit haar voegen hoeft te tillen'.

Kenmerkend is zijn twijfel aan de waarde van verreikende vergezichten in de politiek. Aan de mogelijkheden tot machtsvorming, schrijft hij in de wbs-bundel *Wetenschappelijk socialisme* (1982), wordt vaak afbreuk gedaan doordat reële – maar nog te bevechten – verbeteringen 'in een perspectief worden geplaatst van een ooit te verwezenlijken ideaal. Het leidt tot een veelal onverantwoorde reductie van problemen, vernauwt de ideologische rijkdom in het denken en belemmert het oplossen van problemen in het licht van wat de omstandigheden toestaan.'

IN MEMORIAM HENK VAN STIPHOUT

In 1984 kritiseert hij vanuit dat gezichtspunt het rapport van Van Kemenade, Ritzen en Wöltgens over de 25-urige werkweek in 1994 (!). De economie laat zich niet door tien-jaren-programma's dwingen, schrijft Van Stiphout in s&d. Houd het maar op 32 uur in 1992, 'dan maakt de PvdA tenminste nog enige kans de noodzakelijke medewerking van het bedrijfsleven te krijgen.' Twaalf jaar eerder, wanneer het rapport-Mansholt verschijnt, is zijn reactie niet anders. Hij verwijt Mansholt c.s. 'alles overhoop te halen wat voor politieke meningsvorming in aanmerking komt' en tegelijkertijd gebrek aan concreetheid. Zonder een herkenbaar programma zal het de progressieve partijen niet lukken om, bijvoorbeeld, confessionele kiezers van de KVP los te weken.

Dat laatste thema heeft Van Stiphout in zijn WBS-tijd vaker aangesneden. Het polarisatiestreven, dat in de PvdA ten tijde van het kabinet-Den Uyl z'n hoogtepunt beleefde, zou volgens hem kiezers uit de confessionele hoek eerder wegjagen dan aantrekken. Op basis van verkiezingsonderzoek stelde Van Stiphout (in een notitie voor het PvdA-bestuur uit 1974): 'onder kiezers (bestaat) wel belangstelling voor een middenpositie, maar het aanbod op deze plaats in het politieke spectrum is schaars.' 'Een interessante conclusie', oordeelt Philip van Praag Jr. in *Strategie en illusie. Elf jaar intern debat in de PvdA (1966-1977)*, 'die pas jaren later ook in de politicologische vakliteratuur werd getrokken.'

Van Stiphout's gevoeligheid voor vraagstukken van differentiatie en samenhang, van domeinafbakening en -vervlechting, komt ook in latere publikaties duidelijk tot uitdrukking. Ze vormen het eigenlijke thema van zijn sterk theoretisch gerichte proefschrift uit 1988 over loyaliteit en satisfactie in de consumptiemaatschappij. En ze klinken door in het (indertijd voor de PvdA onthutsende) pleidooi van Van Stiphout en anderen voor een 'dual' mediabestel (zie het WBS-rapport *Een wijs bestel* uit 1986). In s&d schrijft hij 'dat (men) ten departemente kennelijk geen toereikende conceptie heeft over het belangrijke vraagstuk van de verenigbaarheid van de marktsector en de publieke sector; een vraagstuk dat overigens niet alleen van belang is voor de media'.

Ook zijn werk als lid van de WRR stond in het teken van deze problematiek. Onder zijn leiding verscheen, behalve het rapport *Samenhangend mediabeleid* (1982), de studie *Maken wij er werk van?* (1977). Daarin wordt de verhouding tussen economische groei en werkgelegenheidsontwikkeling nauwgezet in kaart gebracht, en worden, op basis van het onderscheid tussen binnenlandse en buitenlandse sector, tal van (nog altijd) bruikbare aanbevelingen gedaan - variërend van een op selectieve groei gericht consumptiebeleid tot uitbreiding van de collectieve sector.

Vanaf 1983 heeft Van Stiphout leiding gegeven aan de Organisatie voor Strategische

Arbeidsmarktonderzoek (OSA). Af en toe trad hij in interviews naar buiten om op eenzijdigheden in het gevoerde beleid te wijzen; op de verwaarlozing van de drop out-problematiek in het onderwijs bijvoorbeeld, of op de overwaardering van betaalde arbeid. 'Een leven dat is volgebouwd met betaalde arbeid', zei hij in *Het Financieel Dagblad* van 11 maart 1992, 'komt tekort aan affecties'.

In zijn laatste s&d-artikel, in december 1994, weerlegde hij, kort en overtuigend, de in de politiek populaire stelling dat de Nederlandse arbeidsmarkt door een tegenstelling tussen 'insiders' en 'outsiders' gekenmerkt wordt. Die tegenstelling, zo liet hij aan de hand van arbeidsmarktonderzoek zien, is in landen als Japan en de v.s. veel groter. Dat een flexibele, gedereguleerde arbeidsmarkt de kansen van werklozen vergroot is dan ook (de woordkeus typeert de auteur) 'geen vanzelfsprekende zaak.'

Met de dood van Henk van Stiphout verloren we een aimabel, betrokken en relativerend mens. Maar we verloren ook, zo heb ik duidelijk willen maken, een wetenschapper die zijn eigen discipline, de sociologie, op een inspirerende wijze gebruikte: ter relativering en ter oriëntatie. Zijn wijsheid (de titel van het WBS-rapport uit 1986 slaat op hemzelf terug), is van blijvende waarde.

PAUL KALMA
directeur WBS